

**VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO**
Republika Slovenija

LETNO POROČILO

VARUHA ODNOSOV V VERIGI PRESKRBE S HRANO

Varuh odnosov v verigi preskrbe s hrano

Februar, 2016

VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO
Republika Slovenija

**VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO**
Republika Slovenija

VLADA REPUBLIKE SLOVENIJE

Predsednik dr. Miro Cerar

Gregorčičeva 20-25

1000 Ljubljana

Spoštovani g. predsednik dr. Miro Cerar,

V skladu s tretjim odstavkom 61.d člena Zakona k kmetijstvu (ZKme-1) in 3. členom Uredbe o delovanju in financiranju varuha odnosov v verigi preskrbe s hrano vam pošiljam prvo redno letno poročilo, ki se nanaša na delo varuha odnosov v verigi preskrbe s hrano.

Poročilo in ugotovitve vam z veseljem tudi osebno predstavim.

S spoštovanjem,

dr. Jože Podgoršek

Varuh odnosov v verigi preskrbe s hrano

Številka: 332-7/2016/1

Datum: 16.2.2016

**VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO**
Republika Slovenija

KAZALO VSEBINE

1 UVOD	2
2 PRAVNA PODLAGA ZA IMENOVANJE VARUHA	3
3 NEPOŠTENE PRAKSE IN NJIHOVE POSLEDICE	4
3.1 Veriga preskrbe s hrano	4
3.2 Nepoštene prakse in nedovoljena ravnanja	7
4 PREUČEVANJE POZITIVNIH PRAKS, NEPOŠTENIH PRAKS IN NEDOVOLJENIH RAVNANJ	12
5 UGOTOVLJENE POZITIVNE PRAKSE IN SUMI NEPOŠTENIH PRAKS IN NEDOVOLJENIH RAVNANJ	13
5.1 Pozitivne prakse	13
5.1 Sumi nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj	14
5.1.1 Sumi nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj, ki jih izvajajo trgovske verige	15
5.1.2 Sumi nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj, ki jih izvajajo živilsko predelovalna podjetja	17
5.1.3 Sumi nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj, ki jih izvajajo zadruga	17
5.1.4 Sumi nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj, ki jih izvajajo javni zavodi	18
6 USPEŠNO ODPRAVLJENE NEPOŠTENE PRAKSE IN NEDOVOLJENA RAVNANJA	18
7 PREDLAGANI UKREPI ZA PREPREČEVANJE NEDOVOLJENIH RAVNANJ IN NEPOŠTENIH PRAKS IN UČINKOVITEJŠE DELO VARUHA	19
8 ZAKLJUČEK	21

**VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO**
Republika Slovenija

1 UVOD

V letu 2015 je bila ustanovljena funkcija Varuh odnosov v verigi preskrbe s hrano. To je organ, ki prepoznava in motivira vse deležnike v verigi preskrbe s hrano o pozitivnih praksah med deležniki in opozarjal na nepoštene. Gre za funkcijo, ki je primerljiva s sorodnimi funkcijami v Evropski skupnosti. Osnovna pristojnost varuha je, da s svojim ugledom, strokovnostjo in neodvisnostjo opozarja tako na slabe kot dobre prakse vseh deležnikov v verigi preskrbe s hrano.

Vlada RS je 1. marca 2015 imenovala 1. varuha odnosov v verigi preskrbe s hrano (v nadaljevanju: varuh) in sicer je na to funkcijo imenovala dr. Jožeta Podgorška.

Varuh je v skladu z zakonodajo pri svojem delu neodvisen in samostojen, materialna in finančna sredstva za njegovo delovanje pa zagotavlja Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Varuh spremlja ravnanja deležnikov v verigi preskrbe s hrano, objavlja primere dobrih poslovnih praks na spletni strani varuha¹ in o tem obvešča javnost. Pri tem mora delovati v skladu s predpisi, ki urejajo varstvo osebnih podatkov in varovanje poslovnih skrivnosti. Pri svojem delu varuh pokriva široko področje, saj veriga preskrbe s hrano vključuje tako pridelavo oziroma prirajo kot tudi predelavo, distribucijo, veleprodajo oziroma maloprodajo do končnega potrošnika

Umestitev funkcije varuha v naš pravni sistem je posledica zavedanja, da veriga preskrbe s hrano zagotavlja dobavo živil in pijač splošni javnosti za potrošnjo posameznikov ali gospodinjstev. Veriga preskrbe s hrano vpliva na vse potrošnike v EU, saj nakup prehranskih izdelkov predstavlja znaten del proračuna povprečnega gospodinjstva. Po podatkih raziskav Eurostata povprečno gospodinjstvo v EU porabi okoli 14 % proračuna za prehranske izdelke. Preden proizvod pride do potrošnika, številni udeleženci na trgu (proizvajalci, predelovalci, trgovci na drobno itd.) prispevajo k njegovi vrednosti in vplivajo na končno ceno, ki jo plača potrošnik. S tega vidika je enotni trg prinesel ogromne koristi akterjem v verigi preskrbe s hrano. Veliki in mali dobavitelji in trgovci na drobno imajo zdaj več priložnosti na trgu in večji krog potrošnikov. Delež čezmejne trgovine med državami članicami EU zdaj znaša približno 20 % celotne proizvodnje hrane in pijač v EU. Najmanj 70 % celotnega izvoza kmetijskih in živilskih proizvodov držav članic EU pa je namenjenega v druge države članice EU. Zato lahko dobro delujoča in učinkovita veriga preskrbe s hrano v EU znatno prispeva k enotnemu trgu².

¹ <http://www.varuhverigebrane.si/>

² VIR: Evropska komisija. Sporočilo komisije evropskemu parlamentu, svetu, evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in odboru regij, Boj proti nepoštenim trgovskim praksam v verigi preskrbe s hrano med podjetji, Strasbourg, 2014

**VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO**
Republika Slovenija

2 PRAVNA PODLAGA ZA IMENOVANJE VARUHA

Pravna podlaga za imenovanje varuha je v Zakonu o kmetijstvu (61.e člen). Funkcijo izvaja nepoklicno, pri delu pa ravna častno in pošteno. Podrobnejši pogoje o delovanju in financiranju varuha so navedeni v Uredbi o delovanju in financiranju varuha odnosov v verigi preskrbe s hrano³. Varuh je na predlog ministra, pristojnega za kmetijstvo in ministra, pristojnega za trgovino imenovan za obdobje petih let.

Zakon o kmetijstvu določa obvezne pogoje za imenovanje⁴ varuha in sicer:

- predlagani kandidat za varuha ne sme biti član v organu upravljanja ali nadzora gospodarske družbe, ki se ukvarja s pridelavo, predelavo, distribucijo ali prodajo hrane ter ne sme imeti funkcije v državnem organu, organu politične stranke ali organu sindikata. Za varuha je lahko imenovan kandidat:
 - o ki je državljan Republike Slovenije;
 - o ki obvlada uradni jezik;
 - o ki ni pravnomočno obsojen;
 - o ki ima najmanj deset let delovnih izkušenj na področju pridelave, predelave, distribucije ali prodaje živil.

³ Uradni list RS, št. 50/14

⁴ Kakor tudi za razrešitev.

Vlada lahko na predlog ministra, pristojnega za kmetijstvo in v soglasju z ministrom, pristojnim za trgovino, predčasno razreši varuha, če:

- to sam zahteva;
- trajno izgubi delovno zmožnost za opravljanje svojega dela;
- ravna v nasprotju z določbami tega zakona;
- zaradi ugotovljenih napak pri delu ni vreden zaupanja;
- nastopi funkcijo v državnem organu, organu politične stranke, organu sindikata ali postane član v organu upravljanja ali nadzora gospodarske družbe, ki se ukvarja s pridelavo, predelavo, distribucijo ali prodajo hrane.

**VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO**
Republika Slovenija

3 NEPOŠTENE PRAKSE IN NJIHOVE POSLEDICE

3.1 Veriga preskrbe s hrano

V Sloveniji je veriga preskrbe s hrano izredno dinamična in se zaradi pregovorne nepovezanosti posameznih akterjev precej razlikuje od podobnih verig v sosednjih državah. Tako imamo v Sloveniji sledeče tipe verige preskrbe s hrano:

1. kmetijsko gospodarstvo – trgovska veriga
2. kmetijsko gospodarstvo – zadruga – trgovska veriga
3. kmetijsko gospodarstvo – živilsko predelovalno podjetje – trgovska veriga
4. kmetijsko gospodarstvo – zadruga – živilko predelovalno podjetje – trgovska veriga
5. živilsko predelovalno podjetje – trgovska veriga

Za lažje razumevanje različnih tržnih moči posameznih deležnikov v verigi preskrbe s hrano je prav, da na kratko opišem posamezne skupine deležnikov, ki med sabo poslovno sodelujejo. V letu 2015 je oddalo subvencijsko vlogo malo manj kot 60.000 kmetijskih gospodarstev in to bazo kmetij lahko uvrščamo med tiste, ki se ukvarjajo s pridelavo in prirejo hrane na kmetijskih gospodarstvih. Ta kmetijska gospodarstva obdelujejo slabih 460.000 ha kmetijskih površin⁵.

V letu 2014 je bilo v Sloveniji registriranih 86 zadrug z dejavnostjo kmetijstvo, lov, gozdarstvo in ribištvo. Pretežni del kmetijskih in gozdarskih zadrug (71 zadrug) je prostovoljno včlanjenih v Zadružno zvezo Slovenije in te zadruge imajo 15.388 članov in 2.857 zaposlenih. Zadruge so enakomerno razporejene po celotni Sloveniji, največ jih je v Celjski (10 zadrug) in Štajerski (9 zadrug) regiji. Članice Zadružne zveze Slovenije so po svoji dejavnosti splošne ali večnamenske nabavne in prodajne kmetijske zadruge, pa tudi specializirane, na primer gozdarske, sadjarske, mleinarske in druge zadruge. Temeljni dejavnosti kmetijskih zadrug v Sloveniji sta odkup in prodaja kmetijskih proizvodov (predelanih ali nepredelanih) in oskrba kmetov z reprodukcijskim materialom za kmetijstvo (gnojila, krmila, semenski material, sredstva za varstvo rastlin idr.)⁶.

V letu 2009 smo imeli v Sloveniji 1.121 živilsko predelovalnih podjetij. Glede na panogo so podjetja razdeljena na sledeče skupine:

- proizvodnja mesa in mesnih izdelkov: 171 podjetij,
- predelava rib: 3 podjetja,

⁵ VIR: MKGP. Uspešen zaključek rednega roka subvencijske kampanje 2015, Ljubljana, http://www.mkgp.gov.si/si/medijsko_sredisce/novica/article/1328/8038/35efd905032d51db21012fe0dbe06cd0/, 2.11.2015

⁶ VIR: Zadružna zveza Slovenije. Zadruge v Sloveniji, Ljubljana, http://www.zadruzna-zveza.si/index.php?option=com_content&task=view&id=14&Itemid=14, 2.11.2015

**VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO**
Republika Slovenija

- predelava sadja in zelenjave: 113 podjetij,
- proizvodnja olj in maščob: 32 podjetij,
- predelava mleka: 84 podjetij,
- mlinarstvo: 38 podjetij,
- pekarstvo: 464 podjetij,
- proizvodnja drugih živil: 96 podjetij,
- proizvodnja živalskih krmil: 14 podjetij,
- proizvodnja pijač: 106 podjetij.

Živilsko predelovalna podjetja so v letu 2009 zaposlovala 16.410 zaposlenih oseb in ustvarila preko 2 milijardi prihodkov od prodaje⁷.

Za Slovenijo je značilna tudi izredno razvita mreža trgovskih verig. V letu 2015 so bile v Sloveniji prisotne sledeče večje trgovske verige⁸:

- Mercator: okoli 550 marketov in supermarketov in okoli 220 franšiznih trgovin,
- Spar Slovenija: okoli 95 marketov in supermarketov in 1 franšizna trgovina,
- Engrotuš: okoli 98 marketov in supermarketov in okoli 105 franšiznih trgovin,
- Hofer: okoli 70 marketov in supermarketov,
- Lidl: okoli 46 marketov in supermarketov,
- Eurospin: okoli 80 marketov in supermarketov,
- Jager: okoli 36 marketov in supermarketov
- E.Leclerc: 2 supermarketeta.

Poleg teh imamo še manjše samostojne trgovine in združne trgovine, ki niso vključene v mrežo franšiz. Glede na število in velikost trgovskih centrov smo v Sloveniji na vrhu v svetovnem merilu po kvadratnih metrih trgovine na prebivalca (v Ljubljani je 1,667 m² površin trgovin na prebivalca), prav tako smo tudi v samem vrhu po številu trgovskih centrov, večjih od 300 m² na milijon prebivalcev (v Sloveniji je kar 320 trgovin na milijon prebivalcev, v Angliji le 120 trgovin, večjih od 300 m² na milijon prebivalcev)⁹.

⁷ VIR: Gospodarska zbornica Slovenije . Proizvodnja hrane in pijač v slovenskem gospodarstvu, Ljubljana, http://tradicionalni-zajtrk.si/media/uploads/public/document/33-gradivo_zivilska_industrija_sl.pdf, 2.11.2015

⁸ VIR: Podatki na spletnih straneh trgovskih verig

⁹ VIR: Orange. Ljubljana je mesto z največjo površino nakupovalnih centrov na prebivalca, Ljubljana, http://arhiv.gfkorange.si/?option=com_gfkorange&Itemid=57&id=327, 2.11.2015

**VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO**
Republika Slovenija

Tržni deleži trgovcev so v zadnjem desetletju nihali in se spreminjali glede na percepcijo kupcev do posameznih trgovskih verig. Prav tako so t.i. diskonti z vstopom na slovensko tržišče dodatno zanihali tržne deleže trgovskih verig. Med diskonte prištevamo tiste trgovske verige, ki delujejo po principu veleprodaje in ponujajo slabšo storitev prodaje, praviloma pa ponujajo prehranske izdelke po najnižjih cenah ne glede na poreklo. V Sloveniji imamo tako tri trgovce, ki jih uvrščamo med diskonte, in sicer so to:

- Lidl d.o.o.,
- Hofer d.o.o. in
- Eurospin d.o.o.

Ostale trgovske verige uvrščamo med klasične trgovske verige z visoko storitvijo prodaje prehranskih izdelkov in ki praviloma bazirajo na lokalni nabavni trg. Zaradi tega te trgovske verige nagovarjajo kupce z lokalno ponudbo oziroma slovenskimi izdelki. Ti trgovci pa so:

- Mercator d.d.,
- Spar Slovenija d.o.o.,
- Engrotuš d.o.o.,
- Jagros d.o.o. in
- E.Leclerc.

Izmed teh trgovcem izstopa E.Leclerc, ki v svoji ponudbi ne sledi ostalim trgovskim verigam, saj v tej trgovski verigi ne gradijo konkurenčne prednosti na ponudbi slovenskih prehranskih izdelkov, temveč predvsem na cenovni politiki poceni ponudbe.

Posamezne trgovske verige imajo v Sloveniji različne tržne deleže. V zadnjem obdobju 5 let je značilno padanje tržnega deleža pri trgovski verigi Mercator d.d. (iz 36 % tržnega deleža leta 2009 na 28 % v letu 2014) in manj izrazito padanje pri trgovski verigi Engrotuš d.o.o. (iz 18 % v letu 2009 na 13 % v letu 2014). Stabilen tržni delež ohranja trgovska veriga Spar Slovenija d.o.o. (29 % v letu 2014). Izrazito pa se povečujejo tržni deleži diskontnih trgovcev, kot sta Lidl d.o.o. (iz 6 % v letu 2009 na 10 % v letu 2014) in Hofer d.o.o. (iz 5 % v letu 2009 na 11 % v letu 2014). Tako so imeli konec leta 2014 posamezne trgovske verige sledeče tržne deleže¹⁰:

- Spar Slovenija d.o.o.: 29 %,
- Mercator d.d.: 28 %,
- Engrotuš d.o.o.: 13 %,
- Hofer d.o.o.: 11 %,
- Lidl d.o.o.: 10 %,
- ostali: 9 %.

¹⁰ Vir: Nakupovalni monitor, november-december 2014, <http://www.gfkorange.si/2015/04/15/diskonti-niso-rekli-zadnje-besede/>

**VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO**
Republika Slovenija

Pri analizi prostorskega pokrivanja celotnega območja Slovenije posamezne trgovske verige s trgovinami in hipermarketi različno pokrivajo Slovenijo, in sicer:

- Mercator d.d.: enakomerno pokriva celotno Slovenijo,
- Spar Slovenija d.o.o.: enakomerno pokriva celotno Slovenijo,
- Engrotuš d.o.o.: enakomerno pokriva celotno Slovenijo,
- Hofer d.o.o.: enakomerno pokriva celotno Slovenijo, zlasti vsa mesta,
- Lidl d.o.o.: enakomerno pokriva celotno Slovenijo, zlasti vsa mesta,
- Eurospin d.o.o.: enakomerno pokriva celotno Slovenijo, zlasti vsa mesta,
- Jagnos d.o.o.: pokriva predvsem SV del Slovenije,
- E.Leclerc: ima le dve trgovini, in sicer eno v Mariboru in eno v Ljubljani.

3.2 Nepoštena praksa in nedovoljena ravnanja

Na splošno lahko nepoštena praksa opredelimo kot take, ki močno odstopajo od dobrega poslovnega ravnanja, so v nasprotju z dobro vero in poštenim ravnanjem ter jih en partner v verigi preskrbe s hrano enostransko vsili drugemu. Pojavljajo se tam, kjer odnosi med partnerji v verigi preskrbe s hrano niso gospodarsko uravnovešeni, tako da v poslovnih odnosih prihaja do razlik v pogajalski moči in s tem do resnih motenj v tržnem ravnovesju.

Posledice nepoštenih praks se kažejo ne samo v odvracanju od čezmejne trgovine v EU in ovirajo pravilno delovanje notranjega trga, temveč se lahko njihove posledice pokažejo zlasti tako, da podjetja zaradi nižjih prihodkov in manjše gotovosti manj vlagajo v investicije in inovacije, lahko pa celo opustijo proizvodne, predelovalne ali trgovinske dejavnosti.

Zavedajoč se negativnih posledic nepoštenih praks tudi Odbor za notranji trg in varstvo potrošnikov Evropskega parlamenta pozdravlja načela dobre prakse (kodeksi dobrega ravnanja, prostovoljni mehanizmi za reševanje sporov, mediacije), saj ugotavlja, da je v EU v verigi preskrbe s hrano zaposlenih več kot 47 milijonov ljudi.¹¹

Nezmožnost zamenjave poslovnega partnerja ali prekinitve obstoječega odnosa je ključni dejavnik pri razvoju nepoštenih praks. Poleg tega se šibkejša stranka pogosto boji, da bi se poslovni odnos lahko končal, če bi se pritožila. Zaradi tega „dejavnika strahu“ so takšne pritožbe precej manj verjetne in je zato eno od najpomembnejših vprašanj, ki jih je potrebno preučiti pri ocenjevanju ustreznosti mehanizmov izvrševanja. Zdi se, na primer, da 87 % dobaviteljev ne ukrepa drugače, kot da se pogovorijo s svojo stranko. Skoraj dve tretjini (65 %) teh dobaviteljev ne ukrepa zaradi strahu pred povračilnimi ukrepi in 50 % jih dvomi o

¹¹ VIR:

http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/imco/pr/1068/1068399/1068399sl.pdf

**VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO**
Republika Slovenija

učinkovitosti javnih sredstev¹².

Evropska komisija¹³ je že pred leti objavila nekatere najpogostejše nepošteno prakse, ki se pojavljajo v verigi preskrbe s hrano. V Zeleni knjigi o nepoštenih trgovinskih praksah je izpostavila predvsem sledeče nepošteno prakse:

- nejasni pogodbeni pogoji,
- pomanjkanje pisnih pogodb,
- retroaktivne spremembe pogodbe,
- nepošten prenos poslovnega tveganja,
- nepoštena uporaba informacij,
- nepoštena prekinitev poslovnega odnosa,
- omejitev teritorialne oskrbe.

Slovenija s svojimi aktivnostmi ne zaostaja pri reševanju nepoštenih praks in promociji pozitivnih odnosov, saj so deležniki v verigi preskrbe s hrano že leta 2011 podpisali Kodeks dobrih poslovnih praks med deležniki v agroživilski verigi¹⁴. Podpisniki kodeksa so bili:

- Zbornica kmetijskih in živilskih podjetij,
- Trgovinska zbornica Slovenije,
- Obrtno-podjetniška zbornica Slovenije,
- Zadružna zveza Slovenije,
- Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije.

V kodeksu so se partnerji zavezali k delovanju v smeri partnerstva z uresničevanjem načel dobrih poslovnih odnosov in oblikovanju neto neto nabavnih cen brez dodatnih rabatov na ceno blaga. Zaveze naj bi bile skladno s kodeksom uresničene že do 1.1.2013.

Ker veriga preskrbe s hrano kljub podpisanemu kodeksu še vedno ne deluje v duhu dobrih poslovnih odnosov, so nekatere zaveze za urejanje odnosov v verigi preskrbe s hrano vnesene tudi v Zakon o kmetijstvu. Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o kmetijstvu (Zkme-1B¹⁵) tako določa najdaljše možne plačilne roke za živila in nedovoljena ravnanja med deležniki.

V skladu z 61.f. členom Zakona o kmetijstvu so nedovoljena ravnanja tista ravnanja, s katerimi ena stranka s svojo znatno tržno močjo, ki je razvidna iz obsega ali vrednosti

¹² VIR: Posebna raziskava, AIM-CIAA raziskava o nepoštenih trgovinskih praksah v Evropi, marec 2011, na voljo na: <http://www.dlf.no/filestore/CIAAIMSurveyonUCP-Europe.pdf>

¹³ VIR: Evropska komisija. Zelena knjiga o nepoštenih trgovinskih praksah v oskrbni verigi z živila in neživila med podjetji v Evropi, Bruselj,

¹⁴ Kodeks je objavljen na spletnem naslovu varuha: <http://www.varuhverigehrane.si/#!za-medije/c1yzi>

¹⁵ Zakon o kmetijstvu – Zkme-1: Uradni list RS, št. 45/08 z dne 9.5.2008,

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o kmetijstvu, ZKme-1B: Uradni list RS, št. 26/14 z dne 14.4.2014

**VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO**
Republika Slovenija

prodaje, v nasprotju z dobrimi poslovnimi običaji izkorišča drugo pogodbeno stranko. Zakon primeroma našteva nekatera ravnanja kot nedovoljena in sicer :

- nespoštovanje predpisanih plačilnih rokov;
- vsiljevanje pogojev, zlasti dodatnih plačil ali popustov, promocij ali drugih storitev, nepoštenih dobavnih pogojev, protidobav po nekonkurenčnih pogojih, dodatnih plačil zaradi doseganja ali nedoseganja določenih ravni prodaj, brezpogojnega vračanja neprodanega blaga, bremenitev drugih pogodbenih strank s stroški inventurnega manjka ali kraj.

To pa pomeni, da lahko v praksi pride tudi do drugih ravnanj, ki jih je mogoče opredeliti kot nedovoljena, vendar je od okoliščin posameznega primera odvisno, ali jih bo mogoče uvrstiti pod pravno normo prvega odstavka 61.f člena Zakona o kmetijstvu. To dejstvo je odvisno od okoliščin posameznega primera.

Sankcija za ravnanja, ki so določena kot nedovoljena, je ničnost pogodbe v delu, ki vsebuje nedovoljena ravnanja. Po splošnem pravilu, določenem v prvem odstavku 86. člena Obligacijskega zakonika¹⁶ (v nadaljevanju OZ) je pogodba nična samo:

- če je njena vsebina (vsebinska posamičnih in konkretnih pravil, ki so določena z njo) v nasprotju s pravili, določenimi z ustavo ali drugim predpisom, in
- če niso izpolnjene predpostavke za uporabo teh posebnih pravil:
 - o niti drugega odstavka 86. člena OZ, po katerem pogodba ni nična (ostane v veljavi), če je sklenitev te pogodbe prepovedana samo eni stranki,
 - o niti prvega odstavka 88. člena OZ, po katerem zaradi ničnosti posameznega pogodbenega pravila ni nična tudi sama pogodba.

Če je v nasprotju s prisilnim predpisom samo vsebinska posameznega pogodbenega pravila, po prvem odstavku 88. člena OZ ni nična tudi sama pogodba (pogodba velja), če sta izpolnjeni dve predpostavki:

- če lahko ostane brez ničnega določila in
- če to pravilo ni bilo pogodbeni pogoj niti odločilen nagib, zaradi katerega je bila pogodba sklenjena.

V tem primeru je nično samo pogodbeno določilo, vsebinska katerega je v nasprotju z vsebino, določeno s prisilnim predpisom, druga pogodbeno določila pa veljajo.

V skladu z Zakonom o preprečevanju zamud pri plačilih¹⁷ je kot očitno nepravilni pogodbeni dogovor opredeljen tisti dogovor, ki očitno nepravilno do upnika določa rok plačila ali višino

¹⁶ Uradni list RS, št. 83/2001 z dne 25.10.2001

¹⁷ Uradni list RS, št. 57/2012 z dne 27.7.2012

**VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO**
Republika Slovenija

zamudnih obresti ali povrnitev stroškov izterjave. V skladu s tem gre šteti, da je očitno nepravilni dogovor o:

- izključitvi nadomestila za stroške izterjave,
- izključitvi plačila zamudnih obresti,
- plačilnem roku, daljšem od 60 dni, če je dolжник gospodarski subjekt in rok ni določen v pisni obliki ali
- plačilnem roku, daljšem od 30 dni, če je dolжник javni organ.

Pri presoji vprašanja, ali je pogodbeni dogovor, za katerega ne velja prejšnji odstavek, očitno nepravilni, se upoštevajo vse okoliščine konkretnega primera, zlasti pa:

- odstopanje pogodbenega dogovora od dobrih poslovnih običajev,
- načelo vestnosti in poštenja, načelo prepovedi zlorabe pravic in druga načela civilnega prava,
- narava blaga ali storitve in
- obstoj objektivnih razlogov za odstopanje od določb tega zakona.

Tudi po tem zakonu je očitno nepravilni pogodbeni dogovor ničen. Sicer pa ta zakon za razliko od OZ določa, da morajo tisti, ki vložijo tožbo, s katero se zahteva ugotovitev ničnosti očitno nepravilnega pogodbenega dogovora izkazati pravni interes. Ne glede na to (da morajo izkazati pravni interes) pa zakon določa, da imajo pravni interes tudi:

- gospodarsko interesno združenje, ustanovljeno v skladu z zakonom, ki ureja gospodarske družbe,
- samostojna strokovno poslovna organizacija in
- druga organizacija, ki je pravna oseba, ustanovljena za varovanje pravic in interesov svojih članov, če je od njene ustanovitve do trenutka vložitve tožbe že poteklo najmanj eno leto, in ki dejansko deluje.

Določilo, da sam zakon prej naštetim organizacijam in združenjem priznava pravni interes za vložitev tožbe na ugotovitev ničnosti, je očitno posledica zavedanja zakonodajalca, da pri sklepanju pogodbenih razmerij ne gre vedno za enakovredne pogodbene partnerje, temveč so nekatere stranke v teh dogovorih šibkejše in prav zaradi slabe pogajalske moči v fazi sklepanja pogodbe (kakor tudi bojzani pred močjo druge pogodbene stranke) je zakonodajalec aktivno legitimiral tudi določene organizacije in združenja, da svoje člane na ta način, zaščitijo.

Ker zamude pri plačilih vplivajo na ekonomski položaj, prej citirani zakon taksativno določa tudi plačilne roke. Plačilni rok med gospodarskimi subjekti ne sme biti daljši od:

- 60 dni od dneva prejema računa,
- 60 dni od dneva prejema blaga ali opravljene storitve, če račun ni bil prejet ali pa je dan prejema računa sporen,

VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO
Republika Slovenija

- 60 dni od dneva prejema blaga ali opravljene storitve, če je dolžnik prejel račun, preden je prejel blago ali je bila storitev opravljena ali
- 60 dni od dneva pregleda blaga ali storitve, če je dogovorjen ali zakonsko predpisan pregled blaga ali storitve ter je dolžnik prejel račun pred dnevom pregleda.

Izjemoma je dogovorjeni rok za plačilo lahko daljši od 60 dni, če je dolžina roka dogovorjena pisno in tak rok ne pomeni očitno nepravičnega dogovora.

V 11. členu Zakona o preprečevanju zamud pri plačilih pa so določeni plačilni roki, kadar je dolžnik javni organ. V tem primeru plačilni rok ne sme biti daljši od:

- 30 dni od dneva prejema računa,
- 30 dni od dneva prejema blaga ali opravljene storitve, če račun ni bil prejet ali pa je dan prejema računa sporen,
- 30 dni od dneva prejema blaga ali opravljene storitve, če je dolžnik prejel račun, preden je prejel blago ali je bila storitev opravljena ali
- 30 dni od dneva pregleda blaga ali storitve, če je dogovorjen ali zakonsko predpisan pregled blaga ali storitve ter je dolžnik prejel račun pred dnevom pregleda.

Za primer, ko plačilni rok ni opredeljen, pa zakon določa, da mora dolžnik svojo denarno obveznost izpolniti v 30 dneh od dneva, ko je prejel račun.

Ne glede na prejšnji odstavek mora dolžnik svojo obveznost izpolniti:

- v 30 dneh od dneva, ko je prejel blago ali je bila opravljena storitev, če račun ni bil prejet ali pa je dan prejema računa sporen,
- v 30 dneh po prejemu blaga ali opravi storitve, če je dolžnik prejel račun, preden je prejel blago ali je bila opravljena storitev ali
- v 30 dneh od dneva pregleda blaga ali storitve, če je dogovorjen ali zakonsko predpisan pregled blaga ali storitve ter je dolžnik prejel račun pred dnevom pregleda.

Zakon o preprečevanju zamud pri plačilih je splošen zakon. Plačilne roke, ki veljajo za živila, pa določa Zakon o kmetijstvu. 61.b člen tega zakona določa plačilni rok za hitro pokvarljiva živila. To pomeni, da ne glede na 10. člen Zakona o preprečevanju zamud pri plačilih plačilni rok za hitro pokvarljivo živilo ne sme biti daljši od 45 dni¹⁸. Drugačen dogovor o dolžini plačilnega roka je ničen.

¹⁸ Za hitro pokvarljivo živilo se šteje:

- sveže sadje in zelenjava iz Priloge I Uredbe 1308/2013/EU, vključno s krompirjem;
- mleko in mlečni izdelki, ki niso sterilizirani;
- predpakirano in nepredpakirano sveže meso, mleto meso, mesni pripravki, drobovina in notranji organi;
- nepredpakirani presni in pasterizirani mesni izdelki;
- sveže ribe, raki in mehkužci;

**VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO**
Republika Slovenija

Ne glede na 10. člen Zakona o preprečevanju zamud pri plačilih je dogovor o dolžini plačilnega roka za druga živila¹⁹, ki je daljši od 90 dni, ničen.

4 PREUČEVANJE POZITIVNIH PRAKS, NEPOŠTENIH PRAKS IN NEDOVOLJENIH RAVNANJ

Za preučevanje pozitivnih praks, nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj v verigi preskrbe s hrano sem izvajal participativno raziskovanje. Dejstvo, da so nepoštene prakse del pogodbenega razmerja, pogodbe pa predstavljajo poslovno skrivnost, mi je pri raziskovanju močno otežilo delo. Prav tako je med deležniki prisotna bojazen, da zaradi sodelovanja posameznega deležnika v verigi preskrbe s hrano z varuhom lahko le-ta izgubi posel s trgovsko verigo. Oba navedena razloga sta torej vodila v odločitev, da nepoštene prakse in nedovoljena ravnanja raziščem z že omenjeno metodo raziskovanja.

Pri tej metodi sem osebno intervjuval posameznega deležnika. Pri izboru deležnikov sem upošteval dejstvo, da je sicer veriga preskrbe s hrano po celotni verigi podvržena nekaterim nepoštenim praksam in nedovoljenim ravnanjem, vendar se le-te kopičijo na prehodu do trgovine. Zato sem v prvi fazi pričel z raziskovanjem nepoštenih praks na relaciji dobavitelj – trgovina, torej sem najprej preveril stanje pri dobaviteljnih trgovskih verig. V kolikor sem želel pridobiti čim bolj realno situacijo po posameznih skupinah dobaviteljev, sem raziskovanje opravil pri vseh glavnih skupinah, kot so:

- prireja in proizvodnja mesa in mesnih izdelkov,
- pridelava in predelava sadja in zelenjave,
- prireja in predelava mleka,
- mlinarstvo,
- pekarstvo,
- proizvodnja drugih živil,
- proizvodnja pijač.

Prav tako sem v raziskovanje vključil različne tipe dobaviteljev, kot so kmetijska gospodarstva, zadruge in živilsko predelovalna podjetja, ki prodajajo svoje proizvode neposredno trgovskim verigam.

-
- jajca v lupini;
 - sveže gobe in zelišča;
 - predpakiran in nepredpakiran kruh in pekovsko pecivo;
 - nepredpakirani fini pekovski izdelki.

¹⁹ Za druga živila se šteje hrana ali živilo v skladu s prvim odstavkom 2. člena Uredbe 178/2002/ES, in grozdje, namenjeno za predelavo v vino, razen hitro pokvarljivih živil iz tretjega odstavka 61.b člena Zakona o kmetijstvu

**VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO**
Republika Slovenija

Istočasno sem se usmeril na preučevanje poslovnih odnosov med posamezniki deležniki v verigi preskrbe s hrano na nivoju kmet – zadruga – živilsko predelovalna industrija. dejstvo je namreč, da tudi na tem nivoju sodelovanja obstajajo nepoštene prakse in nedovoljena ravnanja. Prav tako pa sem za celovitost obravnavane tematike preverjal tudi javne prehranske obrate, ki so pomemben deležnik v verigi preskrbe s hrano in tudi pomemben kupec hrane v Sloveniji.

5 UGOTOVLJENE POZITIVNE PRAKSE IN SUMI NEPOŠTENIH PRAKS IN NEDOVOLJENIH RAVNANJ

5.1 Pozitivne prakse

Velika spodbuda za nadaljnje delo na področju urejanja odnosov v verigi preskrbe s hrano so pozitivne prakse, ki jih lahko najdemo pri medsebojnih odnosih med posameznimi deležniki. Pri svojem delu sem v prvem letu delovanja v funkciji varuha zasledil predvsem sledeča pozitivna dogajanja v verigi preskrbe s hrano:

1. intenzivna promocija slovenskih izdelkov v nekaterih trgovskih verigah:
 - Mercator: 100 % slovensko,
 - Spar Slovenija: Slovenija, moja dežela,
 - Engrotuš: Spoštujmo, kar je naše, slovensko,
2. odlično sektorsko sodelovanje med pridelovalci kmetijskih pridelkov in izdelkov:
 - KZ Krka Novo mesto in KZ Agraria Koper na področju zelenjave,
 - Eurosad in Miroosan na področju sadjarstva,
 - inovativni pristopi pri promociji mleka in mlečnih izdelkov v Mlekarni Planika in Mlekarni Celeia,
3. odlične poslovne navade nekaterih »diskontnih« trgovcev in poslovanje z bistveno nižjimi maržami, kot smo jih vajeni pri drugih deležnikih,
4. odlični primeri poslovanja z minimalno maržo pri posameznih akcijskih artiklih pri tradicionalnih veletrgovcih (npr. pri prodaji zgodnjega krompirja na drobno pri ceni 0,57 EUR je bila nabavna cena za ta trgovski sistem 0,51 EUR).
5. oktobra 2015 je bil mesec slovenskega rdečega mesa v redni prodaji in akcijski prodaji v trgovski verigi Spar Slovenija, ki se je nadaljeval tudi v novembru in decembru,
6. odlična promocija raznolikih slovenskih pridelkov na segmentu svežega sadja in zelenjave v trgovski verigi Mercator,
7. intenziven (povečan) odkup slovenskega paradižnika v času poletne pridelovalne konice (avgust 2015) s strani trgovske verige Spar Slovenija,
8. intenziven razvoj novih izdelkov v živilsko predelovalnem sektorju.

**VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO**
Republika Slovenija

Prav tako želim izpostaviti pozitivno prakso, ki jo s promocijo slovenskih izdelkov izvajajo tradicionalne tri trgovske verige (Mercator, Spar Slovenija in Engrotuš) v Sloveniji. Posamezne trgovske verige dajejo različne poudarke slovenskim in tujim prehranskim izdelkom. Iz analize promocijskih aktivnosti sledi, da so v analiziranem obdobju od 36 do 47 tedna leta 2015 dale največji poudarek slovenskim prehranskim izdelkom pri promociji trgovske verige, kot so Engrotuš d.o.o. (58,5 % v tedenskih letakih promoviranih prehranskih izdelkov je bilo od slovenskih dobaviteljev), Spar Slovenija (53,2 % prehranskih izdelkov slovenskih dobaviteljev) in Mercator d.d. (52,6 % prehranskih izdelkov slovenskih dobaviteljev).²⁰

5.1 Sumi nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj

Ne glede na vse napore in sistemske rešitve, ki smo jih v Sloveniji uvedli v zadnjih letih za preprečevanje nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj (v nadaljevanju »nepoštene prakse«) v verigi preskrbe s hrano pa danes še vedno beležimo precej inovativnih nepoštenih praks med deležniki. Pri pregledu pojavljanja nepoštenih praks med posameznimi deležniki velja, da se le-te pojavljajo v celotni verigi, to je od kmeta pridelovalca do zadruga, živilsko predelovalnih podjetij in nenazadnje do trgovine oziroma trgovskih verig. Prav tako je dejstvo, da se nepoštene prakse intenzivirajo na relaciji do trgovine. Slednja ima največjo pogajalsko moč in zato lahko izvaja nekatere nepoštene prakse do dobaviteljev. Pri proučevanju nepoštenih praks velja omeniti, da so praktično vse trgovske verige podvržene k temu, le da različne uveljavljajo drugačne načine in druge oblike nepoštenih praks. V Sloveniji velja, da so pri uveljavljanju nepoštenih praks najbolj inovativne tradicionalne trgovske verige, kot so Mercator, Spar Slovenija in Engrotuš. V bistveno manjšem obsegu se pojavljajo pri t.i. diskontnih trgovcih, kot so Lidl, Hofer in Eurospin, pri čemer pa je potrebno poudariti, da so slednji izredno močni pogajalci in da marsikateri potencialni dobavitelj odstopi od sodelovanja že v fazi pogajanj. Prav tako slednji z nekaterimi zahtevami in standardi onemogočijo slovenskim dobaviteljem (manjšim po obsegu ponudbe) sodelovanje z njimi brez (pre)velikih vlaganj za doseganje standardov, ki vprašljivo dvigujejo kvaliteto prehranskih izdelkov oziroma kakorkoli povečujejo varnost hrane.

Za lažje razumevanje težavnosti pri odpravljanju nepoštenih praks jih v nadaljevanju strukturiram po izvajalcih. V skladu s 3. odstavkom 61.d člena Zakona o kmetijstvu²¹ v

²⁰ VIR: Plan-e d.o.o.: Promocijske aktivnosti trgovskih verig v Sloveniji, Naročena raziskava Varuha odnosov v verigi preskrbe s hrano, 2015

²¹ 3. odstavek 61.d člena Zakona o kmetijstvu: Varuh letno poroča vladi o primerih dobrih in slabih poslovnih praks v verigi preskrbe s hrano ter vladi predlaga sprejetje tistih ukrepov, ki pozitivno vplivajo na verigo preskrbe s hrano, pri čemer upošteva varstvo osebnih podatkov in varovanje poslovnih skrivnosti.

**VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO**
Republika Slovenija

nadaljevanju podajam posamezne sume nepoštenih praks brez točnega poimenovanja posameznega izvajalca nepoštenih praks.

5.1.1 Sumi nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj, ki jih izvajajo trgovske verige

Trgovska veriga 1:

Pri tej verigi sem zasledil sledeče sume nepoštenih praks:

- vsiljevanje dodatnih popustov, in sicer zahtevajo do preko 20 % rabat na fakturi za dobavljeno blago.

Trgovska veriga 2:

Pri tej verigi sem zasledil sledeče sume nepoštenih praks:

- vsiljevanje dodatnih popustov v obliki zaračunavanja superrabata 1 in superrabata 2 v skupni višini do 11,2 %,
- vsiljevanje dodatnih plačil za marketing v višini do 2 % od tekoče realizacije,
- vsiljevanje dodatnega popusta za plačilo faktur pred pogodbenim rokom plačila (za plačilo 25 dan namesto pogodbenega 45 dnevnega roka plačila zahtevajo od dobaviteljev dodatni popust v višini do 2,5 %),
- uveljavljanje logističnega rabata v višini do 8 % od tekoče realizacije,
- zahteva po dogovorjeni akcijski ceni artiklov za izdelke v tedenskih akcijah za obdobje od 16 dni pred akcijo (tudi za prehranske izdelke s krajšim rokom trajanja) pa do 7 dni po zaključeni akciji, kar pomeni, da zahtevajo akcijsko ceno za artikel v tedenski akciji za obdobje 1 meseca,
- vračanje že dobavljenega in prevzetega blaga – prenos poslovnega tveganja na dobavitelje,
- s strani trgovine priporočen podpis pogodbe s podjetjem za transfer denarja (podjetje je povezano s trgovsko verigo) in zaračunavanje usluge transferja v višini do 1 % glede na izvedena plačila.

Trgovska veriga 3:

Pri tej verigi sem zasledil sledeče sume nepoštenih praks:

- vsiljevanje individualnih pogodb s posameznimi dobavitelji za plačilo do 5 % od celotne realizacije preteklega leta,
- pogodbeno omejevanje pravice do zaračunavanja zamudnih obresti za nepravočasno plačane račune,
- prenašanje poslovnega tveganja na dobavitelja v primeru akcijskih prodaj, pri katerih se z dobavitelji dogovorijo za količino izdelkov, ki naj bi jih preko akcije v

**VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO**
Republika Slovenija

tej trgovski verigi prodali (pri večji prodaji od načrtovane za neizdobavo artikla od dobavitelja zahtevajo plačilo kazni v višini do 200 % od vrednosti naročenega in neizdobavljenega blaga, pri čemer je naročilo preseglo načrtovano količino prodaje; v primeru slabše prodaje od načrtovane in s tem ostanku neprodanih izdelkov tudi s kratkim rokom uporabe dobavitelju pa trgovska veriga ne priznava nobenih odškodnin za povzročeno škodo zaradi uničevanja prehranskih izdelkov, neprodanih v načrtovanih količinah v akcijski ponudbi),

- vezana trgovina po nekonkurenčnih cenah v primeru franšiz,
- poskusi spreminjanja cenikov za nazaj in zahteve po dobropisih s strani trgovine za že izdobljeno in zaračunano blago, ki ga je dobavitelj pripeljal v trgovino,
- vračanje že dobavljenega in prevzetega blaga – prenos poslovnega tveganja na dobavitelje.

Trgovska veriga 4:

Pri tej verigi sem zasledil sledeče sume nepoštenih praks:

- prenašanje poslovnega tveganja na dobavitelja v primeru akcijskih prodaj, pri katerih se z dobavitelji dogovorijo za količino izdelkov, ki naj bi jih preko akcije v tej trgovski verigi prodali (pri večji prodaji od načrtovane za neizdobavo artikla od dobavitelja zahtevajo plačilo kazni v višini do 100 % od vrednosti naročenega in neizdobavljenega blaga, pri čemer je naročilo preseglo načrtovano količino prodaje; v primeru slabše prodaje od načrtovane in s tem ostanku neprodanih izdelkov tudi s kratkim rokom uporabe dobavitelju pa trgovska veriga ne priznava nobenih odškodnin za povzročeno škodo zaradi uničevanja prehranskih izdelkov, neprodanih v načrtovanih količinah v akcijski ponudbi),
- nepristajanje na odprodajo zapadlih terjatev odkupovalcem terjatev,
- pogodbeno omejevanje pravice do zaračunavanja zamudnih obresti za nepravočasno plačane račune,
- zamujanje s plačili (v nekaterih primerih tudi preko 90 dni po valuti),
- vezana trgovina po nekonkurenčnih cenah v primeru franšiz.

Trgovska veriga 5:

Pri tej verigi sem zasledil sledeče sume nepoštenih praks:

- izsiljevanje malih dobaviteljev k ekskluzivni prodaji izdelkov le preko te trgovske verige.

Pri večini trgovskih verig pa poleg že omenjenih zasledimo še sledeče sume nepoštenih praks:

- 60 dnevni rok za potrditev spremembe cen navzgor na pobudo dobavitelja, v primeru pritiska trgovine za znižanje cen se le-to izvede v roku nekaj dni,
- ustno podane zahteve po spremembi cenikov navzdol,

VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO
Republika Slovenija

- prenašanje generičnih marketinških aktivnosti na dobavitelje,
- nepošteno visoke pogodbene kazni zaradi zamud pri dobavi, včasih zaradi višje sile (prometa) le za 1 uro.

Kot že rečeno, različne trgovske verige uporabljajo različne taktike za dodatno zniževanje dogovorjenih neto cen z dobavitelji in s tem finančno slabijo celotno verigo preskrbe s hrano. Prav tako različne trgovske verige različno obravnavajo posamezne skupine dobaviteljev. Če je na primer v eni trgovski verigi sodelovanje s pridelovalci zelenjave in sadja odlično, so pa nepoštenih praks deležni ponudniki mlečnih izdelkov, je v drugi trgovski verigi ravno obratno, kar pomeni da so nepoštenih praks deležni ponudniki sveže zelenjave in sadja, ne pa mlečnih izdelkov in mleka.

5.1.2 Sumi nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj, ki jih izvajajo živilsko predelovalna podjetja

Pri živilsko predelovalnih podjetjih so ugotovljene domneve nepoštenih praks bolj podobne med posameznimi podjetji, prav tako je v Sloveniji preko 1000 podjetij in bi bilo naštevane po posameznem podjetju brez praktične vrednosti. Zato v nadaljevanju navajam ugotovljene sume nepoštenih praks skupaj. Ta podjetja do dobaviteljev (zadruge ali kmetijskih gospodarstev) domnevno izvajajo sledeče nepoštenne prakse:

- zamuda s plačilom kupljenega pridelka,
- enostransko znižanje nabavnih cen surovine (prodajnih cen na kmetijah ali zadruzah),
- potvarjanje porekla blaga prehranskih izdelkov (praviloma iz tujega v slovensko poreklo).

5.1.3 Sumi nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj, ki jih izvajajo zadruge

Nepoštenne prakse so pri zadruzah pogosto posledica nepoštenih praks kupcev njihovih prehranskih izdelkov ali težav z likvidnostjo poslovanja posamezne zadruge. Ne glede na to v nadaljevanju podajam domnevne nepoštenne prakse zadruge, ki so:

- zamuda s plačilom kupljenega pridelka ali izdelka,
- pogosto previsoko prikazani stroški logistike pri organizaciji odkupa pridelkov ali izdelkov in prodaji naslednjemu členu v verigi preskrbe s hrano,
- vezana trgovina pri odkupu pridelkov od posamezne kmetije z nakupom repromateriala po nekonkurenčnih cenah.

VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO
Republika Slovenija

5.1.4 Sumi nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj, ki jih izvajajo javni zavodi

Sume nekaterih nepoštenih praks sem pri svojem delovanju zasledil tudi pri javnih prehranskih obratih (vrtci, šole, bolnišnice, domovi za ostarele, zapori idr.). Slednji do dobaviteljev (kmetijska gospodarstva, zadruga, živilsko predelovalna podjetja, trgovske verige) domnevno izvajajo sledeče nepoštene prakse:

- zamuda s plačilom kupljenega pridelka,
- nepošteni pogoji za dobavo blaga (npr. skupina šol na istem območju zahteva od dobavitelja, da je dobava pri vseh šolah ob istem času v istem dnevu, kar predstavlja nesorazmerne logistične stroške za dobavitelja).

6 USPEŠNO ODPRAVLJENE NEPOŠTENE PRAKSE IN NEDOVOLJENA RAVNANJA

V času od 1.3.2015 (od imenovanja dalje) sem preko intenzivnega dialoga preprečil sledeče nepoštene prakse:

1. pritisk trgovske verige na dobavitelje sadja in zelenjave k podpisu aneksa k pogodbi za dodaten 1 % popust za generično promocijo slovenskega sadja in zelenjave,
2. pritisk trgovske verige za retroaktivno uveljavljanje nižjega nabavnega cenika za obdobje 4 mesecev pred sprejemom novega cenika in zahteva po dobropisu za že dobavljeno in deloma plačano blago.

Prav tako sem s svojim posredovanjem uspel, da trgovska veriga po spremembi logistike in zahtevi, da dobavitelji sami opravljajo logistiko za svoje blago po posameznih trgovinah, tem dobaviteljem ni več zaračunavala t.i. logističnega rabata.

V razgovorih s posameznimi deležniki v verigi preskrbe s hrano sem uspel dogovoriti sledečo dinamiko odpravljanja nepoštenih praks:

1. prehod na neto neto cene pri trgovski verigi, ki tega še ne uveljavlja, pri podpisu novih pogodb za leto 2016 (za sektor sadja in zelenjave ter vina), deloma pa že do konca leta 2015 (za sektor kruha in pekovskih izdelkov),
2. skrajševanje zamud pri plačilu zapadlih računov pri vseh izvajalcih te nepoštene prakse,
3. sistemsko odpravljanje zahtev po retroaktivni spremembi cen z veljavnostjo pred datumom dogovora (zahteve po dobropisih za pretekle dobave).

**VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO**
Republika Slovenija

7 PREDLAGANI UKREPI ZA PREPREČEVANJE NEDOVOLJENIH RAVNANJ IN NEPOŠTENIH PRAKS IN UČINKOVITEJŠE DELO VARUHA

Za preprečevanje nepoštenih praks predlagam ukrepe na različnih nivojih odpravljanja pogojev za uveljavljanje le-teh.

Pogodbe med partnerji

Na nivoju pogodbenega odnosa med kupcem in prodajalcem predlagam, da motiviramo vse večje kupce ne glede na tip kupca k pripravi pogodbe s poštenimi medsebojnimi odnosi in določitvijo neto neto cene, vse ostale stroške pa naj si zaračunavajo partnerji med sabo na podlagi vnaprej poznanega cenika. Tako bo upravičen strošek posameznega partnerja (npr. promocija, logistika ipd.) znan vnaprej in predvsem odvisen od medsebojnega dogovora s posameznim kupcem.

Postopki za obravnavo nepoštenih praks s strani AVK

Na nivoju uradnega pregona in sankcioniranja nedovoljenih ravnanj in nepoštenih praks s strani Javne agencije RS za varstvo konkurence predlagam spremenjen način preverjanja nedovoljenih ravnanj in nepoštenih praks v verigi preskrbe s hrano. Pri obravnavi nedovoljenih ravnanj moram opozoriti, da so praviloma vsa nedovoljena ravnanja pogodbeno dogovorjena. Vendar se zlasti trgovske verige in tudi drugi kupci prehranskih izdelkov praviloma ne pogajajo z dobavitelji, temveč je pogodba vnaprej pripravljena in se jo dobavitelju ponudi v podpis po principu »vzemi ali pusti«. Noben kupec prehranskih izdelkov ne zahteva podpisa pogodbe z nedovoljenimi ravnanji, temveč jo dobavitelji morajo podpisati, v kolikor želijo sodelovati s posameznim kupcem. Pri tem velja opozoriti, da so zgoraj omenjeni izvajalci nedovoljenih ravnanj praviloma stranke z znatno tržno močjo v primerjavi z dobavitelji, kar je razvidno iz obsega ali vrednosti prodaje. In ker so dobavitelji ekonomsko odvisni od prodaje svojih izdelkov preko trgovskih verig ali preko drugih kupcev so prisiljeni podpisati ponujeno pogodbo, ki vključuje tudi nedovoljena ravnanja. Zaradi občutljivosti obravnavanja nedovoljenih ravnanj pri dobaviteljih (kmetijska gospodarstva, zadruga, živilska podjetja idr.) predvsem z vidika nevarnosti izgube posla v primeru identifikacije tistih dobaviteljev, ki bodo izpostavili nepoštene prakse in nedovoljena ravnanja predlagam, da se poizvedba pogodbenih nedovoljenih ravnanj z vsemi aneksi k pogodbam opravi najprej pri izvajalcih nedovoljenih ravnanj in šele nato pri posameznih dobaviteljih za preverbo pridobljenih informacij.

**VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO**
Republika Slovenija

Predlog za spremembo drugega odstavka 417. člena obligacijskega zakonika

Menim, da bi bilo smiselno spremeniti drugi odstavek 417. člena Obligacijskega zakonika²². Citirani člen v prvem odstavku določa: »Upnik lahko s pogodbo, ki jo sklene s kom tretjim, prenese nanj svojo terjatev, izvzemši tiste terjatve, katerih prenos je z zakonom prepovedan, kot tudi tiste, ki so povezane z osebnostjo upnika ali njihova narava nasprotuje prenosu na drugega«, v drugem odstavku pa: »Če sta se dolжник in upnik dogovorila, da upnik ne bo smel prenesti terjatve na drugega, prenos nima pravnega učinka.« Citirani prej navedeni drugi odstavek sicer kot podlago navaja »dogovor«, vendar pri tako neenakopravnih partnerjih, kot je to primer v verigi preskrbe s hrano v Sloveniji, ta dogovor ni dogovorjen pošteno. Zato predlagam, da se ta člen spremeni tako, da obligacijski zakonik prepove možnost omejitve prenosa terjatve na tretjo osebo. S tem bomo nepošteno prakso s tega dela (ko ena trgovska veriga dobavitelju ne dovoljuje odprodaje terjatev) izničili, saj bodo dobavitelji - upniki lažje prišli do svojega likvidnostnega kapitala.

Predlog za spremembo 39. in 40. člena zakona o gospodarskih družbah

Prav tako bi bilo za razvoj dobre prakse smiselno, da bi kot varuh odnosov v verigi preskrbe s hrano imel na podlagi zakona pravico do vpogleda v sklenjene pogodbe med deležniki. Sedaj te pravice nimam, saj so pogodbe varovane kot poslovna skrivnost. Zakon o gospodarskih družbah²³ (v nadaljevanju: ZGD-1) v 39. členu določa, da se za poslovno skrivnost štejejo podatki, za katere tako določi družba s pisnim sklepom (subjektivna poslovna skrivnost), ne glede na to pa tudi podatki, za katere je očitno, da bi nastala občutna škoda, če bi zanje izvedela nepooblaščen oseba (objektivna poslovna skrivnost). Razkritje podatkov, ki pomenijo poslovno skrivnost lahko pomeni odškodninsko in kazensko odgovornost za tistega, ki poslovno skrivnost razkrije. Ker pa brez vpogleda v pogodbeno določila lahko zgolj verjamem in zaupam tistemu, ki mi razkriva slabe prakse, brez možnosti, da bi pravnorelevantna dejstva tudi sam preveril, menim, da bi bilo smiselno zakonsko področje urediti tako, da bi varuh imel po zakonu pravico do vpogleda v pogodbe. S tem bi pridobil dokaz o obstoju nepoštenih praks. Kot rečeno, razkrivanje pogodbenih določil, ki po volji strank pomenijo poslovno skrivnost, četudi gre za določila pogodb, ki so nepoštena, lahko pomeni za tistega, ki to razkrije, hudo sankcijo. In če naj varuh opozarjam tako na dobro kot slabo prakso, moram informacije, ki jih sicer na neformalen način pridobim, preden nanje opozorim, preveriti. V končni fazi svoje stališče lahko oblikujem zgolj na podlagi pravorelevantnih dejstev, da bi se izognil preuranjenim in nedopustnim obtožbam sumov nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj. Ta pravica do vpogleda v pogodbe, sklenjene med deležniki, bi po mojem mnenju že sama po sebi pomenila takšno grožnjo, da bi bilo v pogodbenih določilih med udeleženci manj nepoštenih dogovorov oz. dogovorov, od katerih ima zgolj ena (močnejša) stranka koristi. Namen predlagane spremembe pa je v tem, da bi se

²² Uradni list RS, št. 83/2001

²³ Uradni list RS, št. 42/2006 s spremembami

**VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO**
Republika Slovenija

na ta način zgolj potrdili sumi nepoštenih praks, brez možnosti varuha, da izreče sankcijo (varuh ne pridobi nobenih dodatnih pristojnosti ali pooblastil).

Ustanovitev potrošniške zadruga

Prav tako bi bilo smiselno, tudi s strani pristojnega ministrstva, da podpre idejo o ustanovitvi potrošniške zadruga in da se čim prej začnejo priprave za ustanovitev le-te. Ta zadruga bi bila glede na moč in organiziranost dober partner, ki bi s svojo močjo vplivala na razvoj dobrih praks.

Nakup hrane v javnih zavodih

Nenazadnje ne smemo spregledati promocijskih aktivnosti in naporov Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, ki so namenjene ozaveščanju ljudi o tem, kje so prednosti kratkih verig. Vendar to ni dovolj, saj se v večini javnih prehranskih obratih preko sistema javnega naročanja še vedno premalo pozornosti namenja nakupu lokalno pridelane hrane. Zato predlagam, da se pripravi »vodnik«, kjer bo jasno razloženo, kako pripraviti razpis, da bodo tudi v javnih zavodih doseženi cilji ministrstva.

Predlog za spremembo oz. obvezno razlago Državnega zbora k 73. členu ZJN-3

73. člena ZJN-3²⁴ določa: »Ne glede na 21. člen tega zakona lahko naročnik odda javna naročila za posamezne izločene sklope brez uporabe postopkov iz tega zakona, če je ocenjena vrednost izločenih sklopov brez DDV nižja od 80.000 EUR za blago ali storitve, vendar skupna vrednost sklopov, oddanih brez uporabe tega zakona, ne sme presegati 20 odstotkov skupne vrednosti vseh sklopov, na katere je bila razdeljena predlagana pridobitev podobnega blaga ali predlagana izvedba storitev.« Citirano določilo bi lahko pomenilo podlago, da se določen % hrane, ki jo kupujejo javni zavodi, kupi brez uporabe ZJN-3. Vendar je določilo napisano na način, ko ni mogoče ugotoviti, od katere celote se odšteje delež, ki ni podvržen ZJN-3, zato ga v praksi ni mogoče uporabiti.

8 ZAKLJUČEK

Nepoštene prakse v verigi preskrbe s hrano v Sloveniji obstajajo in negativno vplivajo na stabilnost verige preskrbe s hrano. Zato je potrebno promovirati prepoznavanje nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj v partnerskih odnosih med posameznimi deležniki z namenom preprečevanja le-teh. Kajti, na drugi strani imamo odlične primere dobrih praks, zaradi katerih nihče od vpletenih deležnikov ne izgublja na račun drugega, temveč dolgoročno pridobita oba. Zato ti primeri dokazujejo, da če je volja, se vedno najde tudi pot. In graditev odnosov na primerih dobrih praks je investicija za vse udeležene partnerje, saj bo le tako veriga preskrbe s

²⁴ Uradni list RS, št. 91/2015

**VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO**
Republika Slovenija

hrano trajnostna in trdna, predvsem pa stabilna za vse udeležence. In nenazadnje bodo v taki verigi pridobili tudi potrošniki, saj stabilna veriga omogoča razvoj in varnost prehranskih izdelkov.